

De pijnboomeilanden

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Marion Poschmann

De pijnboomeilanden

Vertaald uit het Duits door
Annemarie Vlaming

Ambo|Anthos
Amsterdam

The translation of this work was supported by
a grant from the Goethe Institut.

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De schrijfster bedankt de Stiftung Preußische Seehandlung en
het Goethe Instituut Villa Kamogawa voor de geboden steun
bij haar werk aan dit boek.

ISBN 978 90 263 4342 1

© 2017 Suhrkamp Verlag Berlin

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin

© 2018 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Annemarie Vlaming

Oorspronkelijke titel *Die Kieferinseln*

Oorspronkelijke uitgever Suhrkamp

Omslagontwerp © Hermann Michels en Regina Göllner,

Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Pablo Leiva/Athos

Foto auteur © Heike Steinweg

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Wil je iets over pijnbomen weten –
ga dan naar de pijnbomen.

Matsuo Bashō

Tokio

Hij had gedroomd dat zijn vrouw hem bedroog. Gilbert Silvester werd wakker en was buiten zinnen. Het zwarte haar van Mathilda waaierte naast hem op het kussen uit, tentakels van een agressieve, in pek gedompelde kwal. Dikke plukken bewogen zacht met haar ademhaling mee, kropen op hem af. Hij stond zachtjes op en liep naar de badkamer, waar hij een tijdje verbijsterd in de spiegel bleef staren. Zonder te hebben ontbeten verliet hij het huis. Toen hij 's avonds thuiskwam van kantoor voelde hij zich nog steeds alsof hij een klap tegen zijn hoofd had gekregen, haast verdoofd. De droom was in de loop van de dag niet vervaagd, niet eens voldoende verbleekt om de dwaze uitdrukking 'dromen zijn bedrog' op te kunnen toepassen. Integendeel: het gevoel dat de nacht had achtergelaten was allengs heviger geworden, overtuigender. Een niet mis te verstane waarschuwing van het onbewuste aan hem, het naïeve, nietsvermoedende Ik.

Hij liep de gang in, liet theateraal zijn aktetas vallen en riep zijn vrouw ter verantwoording. Ze ontkende alles. Dat bewees alleen maar hoe gegrond zijn verdenking was. Mathilda leek hem veranderd. Onnatuurlijk verhit. Opgewonden. Beschaamd. Ze verweet hem dat hij die ochtend vroeg het huis uit was geglipt en geen afscheid van haar had genomen. Zorgen. Gemaakt. Hoe. Kón. Je. Een stroom van verwijten. Een doorzichtige afleidingsmanoeuvre. Alsof de schuld opeens bij hem lag. Ze ging te ver. Dat pikte hij niet.

Later kon hij niet meer zeggen of hij tegen haar had geschreeuwd (waarschijnlijk), haar had geslagen (zou kunnen) of gespuugd (tja) – het kon zijn dat er in zijn opwinding tijdens het praten wat speeksel uit zijn mond was gespat – in elk geval had hij wat spulletjes bij elkaar geraapt, zijn creditcards en zijn paspoort gepakt, en was vertrokken, over het trottoir, langs het huis, en toen ze niet achter hem aan kwam en hem niet riep was hij doorgelopen, eerst nog langzaam maar daarna sneller, naar het dichtstbijzijnde metrostation. Hij was ondergronds gegaan; als een slaapwandelaar, zou men achteraf zeggen, was hij de stad door gereden en pas op het vliegveld weer uitgestapt.

Hij bracht de nacht door in terminal B, oncomfortabel op twee metalen kuipstoelen. Aan één stuk door checkte hij zijn smartphone. Mathilda had hem geen enkel berichtje gestuurd. Zijn vlucht ging de volgende ochtend, de vroegste intercontinentale vlucht die hij op zo'n korte termijn had kunnen boeken.

In de Airbus onderweg naar Tokio dronk hij groene thee, keek twee samoeraifilms in de rugleuning van de stoel voor hem, en overtuigde zichzelf er steeds opnieuw van dat hij niet alleen alles goed had gedaan, maar ook dat wat hij had gedaan onontkoombaar was geweest, nog altijd onontkoombaar was en onontkoombaar zou blijven, naar zijn persoonlijke mening en de mening van de wereld.

Hij hield zich op de achtergrond. Hij stond niet op zijn strepen. Hij maakte de weg vrij. Voor wie dan ook. Een knorrig haantje, haar baas, de rector. Een goed uitziende jongeman, nog maar net meerderjarig, die ze zogenaamd moest begeleiden, een stagiair. Of een van haar irritante collegaatjes. Tegen een vrouw zou hij niets kunnen beginnen. Bij een man zou de tijd eventueel in zijn voordeel werken. Hij zou kunnen afwachten hoe de dingen zich ontwikkelden, alles uitzitten tot ze weer bij zinnen kwam. Het was immers te verwachten dat de glans van het verbodene vroeg of laat zou vervagen. Maar bij een vrouw stond hij machteloos. Helaas was de droom op dat punt niet erg duidelijk geweest. Maar in zijn totaliteit was de droom wel duidelijk genoeg geweest. Zeer duidelijk. Alsof hij het had vermoed. In feite had hij het ook vermoed. Al lang. Was ze de afgelopen weken niet opvallend goedgehumerd geweest? Ronduit vrolijk? En ook overdreven vriendelijk tegen hem? Van een diplomatieke vriendelijkheid die met de dag onverdraaglijker werd – onverdraaglijker zou zijn geworden – als hij eerder had geweten wat erachter zat. Maar op die manier was het haar lange tijd gelukt

om hem zand in de ogen te strooien. En hij? Hij had zich in slaap laten sussen, het duidelijk laten afweten. Hij was niet voldoende op zijn hoede geweest, had zich voor de gek laten houden, omdat zijn wantrouwen niet eindeloos was.

De Japanse stewardess, lang zwart haar opgestoken in een geishaknot, schonk met een betoverende glimlach thee bij. Natuurlijk was die glimlach niet voor hem persoonlijk bedoeld, maar hij werd er over zijn hele lijf door aangeraakt, alsof ze een emmer balsem over hem had uitgegoten. Hij nipte van zijn thee en zag dat ze die glimlach onderweg op het gangpad vasthield, dat ze hem aan ieder van de passagiers schonk, onwrikbaar, een maskerachtige bevalligheid die met een verbijsterende efficiëntie haar doel vervulde.

Hij was altijd bang geweest dat hij te saai was voor Mathilda. Uiterlijk leek hun relatie intact. Maar op de lange termijn had hij haar niet veel te bieden – geen maatschappelijk vermaak, geen creatieve spanning, geen diepzinnig karakter.

Hij was een onopvallende wetenschapper, als bijzonder hoogleraar werkzaam aan de universiteit. Een vaste aanstelling zat er voor hem niet in omdat het hem aan de juiste familieachtergronden ontbrak, omdat hij geen nuttige contacten wist te leggen, omdat hij de kunst van het hielentikken niet verstond, zijn ellebogen niet wist te gebruiken. Omdat hij veel te laat had begrepen dat het in de universitaire wereld pas in tweede of derde instantie om de kern van de zaak ging, en in eerste instantie om machts-

uitoefening binnen een hiërarchisch systeem. Op dat vlak had hij fouten gemaakt, ontelbare fouten. Zijn promotor bekritiseerde. Het op de verkeerde momenten altijd beter geweten. Zich vervolgens, geïntimideerd, op die momenten ingehouden waarop het zaak was geweest met zijn veren te pronken.

Terwijl onder hem een dicht wolkendek langstrook, gleden in zijn herinnering de afgelopen jaren voorbij, een deprimerende grauwe massa van vernederingen en mislukkingen. Als jongeman had hij in de veronderstelling verkeerd bovengemiddeld intelligent te zijn, boven de massa van burgerlijke, conformistische loontrekkers uit te steken en met filosofische scherpzinnigheid tot wereldse kwesties door te dringen. Nu bevond hij zich in hachelijke omstandigheden, worstelde zich van het ene projectcontract naar het andere en zag zich op professioneel gebied voorbijgestreefd door zijn vroegere vrienden, die veel slechtere cijfers hadden gehaald en nooit eigen ideeën hadden geuit. Vrienden die – ja, zo klip-en-klaar moest het gezegd worden – binnen hun vakgebied incompetenter waren dan hij. Maar in tegenstelling tot hem beschikten ze over een bepaalde gewiektheid, in carrièreopzicht het enige waar je wat aan had.

Terwijl de anderen het zich gemakkelijk maakten met hun eigen huizen, gezinnen en dagelijkse sleur, zag hij zichzelf genooddaakt om idiote en matig betaalde klussen te doen, hem opgedragen door mensen die hij uit de grond van zijn hart verachtte. Jarenlang had hij in de angst

geleefd dat hij zichzelf daarbij in zoveel bochten wrong dat hij niet meer helder kon nadenken. Die angst was op den duur vervaagd, om plaats te maken voor een algehele onverschilligheid. Hij voerde uit wat er van hem werd gevraagd, verspilde zijn scherpzinnigheid aan de zwakzinnigste taken en kon het inmiddels, helaas jaren, tientallen jaren te laat, doen voorkomen dat hij het met alles eens was; dat hij niet tegen was, maar voor.

De Japanse stewardess kwam met een mandje waaruit damp opsteeg. Met een metalen tang met lange steel reikte ze hem een opgerold, heet badstof doekje aan. Werktuiglijk veegde hij zijn handen ermee af, hij wond het doekje om zijn polsen, voelde hoe de brandende hitte zijn polslag beïnvloedde. Pure weldaad, dit gebruik, dacht hij, een bijzondere vlucht, waarbij men er alles aan deed om hem gerust te stellen. Hij haalde het doekje over zijn voorhoofd, een moederhand bij koorts, verrassend aangenaam, maar het begon al af te koelen; hij legde het op zijn gezicht, een paar seconden maar, tot het niets anders meer was dan een vochtige koude lap.

Het project waar hij momenteel aan werkte had hem tot deskundige op het gebied van baarddrachten gemaakt. Hoe dubieus ook, het bezorgde het hem al jaren een vast inkomen. En het was hem mettertijd zelfs gelukt om het dwaze onderwerp leuk te gaan vinden, zoals dat overigens altijd ging: dat je interesse in de details groter werd naar-

mate je je meer in het geheel verdiepte. Tijdens zijn rijlessen had zijn enthousiasme de verkeersregels gegolden, op dansles de volgorde van de dansfiguren; het was geen onmogelijke opgave om je ergens mee te identificeren.

Gilbert Silvester, baardonderzoeker in het kader van een door externe partijen gefinancierd project, gesponsord door de Noordrijn-Westfaalse filmindustrie en voor een geringer deel door een feministische organisatie in Düsseldorf en de Joodse gemeenschap van de stad Keulen.

Het project behelsde onderzoek naar het effect van het uitbeelden van de baard in films. Het ging daarbij om aspecten van cultuurwetenschap en gendertheorie, om religieuze iconografie en vraagstukken omtrent de mogelijkheid van filosofische expressiviteit in de beeldende kunst.

Zoals altijd was het een onderzoeksproject waarvan de uitkomsten al vastlagen. Hij deed het zware werk, verzamelde details, bewees met de rijkdom aan materiaal meteen het belang ervan; hij bevestigde de algemene bruikbaarheid van cultuurtheoretische conclusies en bewees daarmee uiteindelijk de manipulatie van toeschouwers wereldwijd een dienst.

's Morgens ging hij naar de bibliotheek, zette zijn telefoon uit en verdiepte zich in de beelden van Italiaanse meesters, in mozaïeken en middeleeuwse boekillustraties. Afbeeldingen van baarden waren alomtegenwoordig, en hij vroeg zich al geruime tijd af hoe het eigenlijk mogelijk was dat er niet al lang onderzoek was gedaan naar zulke

fundamentele kwesties. ‘Baardmode en godsbeeld’ luidde zijn hoofdthema, dat hij afhankelijk van hoe zijn pet stond de ene dag als enorm vruchtbaar, fascinerend zelfs, en de andere dag juist als volkomen absurd en uiterst deprimerend ervoer.

Als laatste bastion van persoonlijk verzet bleef hij vasthouden aan bepaalde nostalgische gewoontes uit zijn schooltijd. Alleen met vulpen en inkt geschreven aantekeningen, in zwarte gebonden schriftjes. Een leren, in de loop van decennia donker geworden tas, nooit een nylon rugzak. In iedere levensfase overhemd en jasje. Als scholier was hij erin geslaagd daarmee indruk te maken en zijn status van gevoelige intellectueel hoog te houden. Nu waren deze eigenheden nog slechts een uitdrukking van zijn nederlaag. Hij klampte zich vast aan reeds lang achterhaalde idealistische voorstellingen en paraferalia uit vervlogen tijden, iets oudbakkens omhulde hem. Weliswaar had hij getracht een en ander te compenseren met postmoderne stropdassen en neonkleurige pochetjes, maar dat had niets opgeleverd. Aan de universiteit ging hij door voor reactionaire estheticus. Sigarettenrook bezorgde hem hoofdpijn. Hij interesseerde zich niet voor voetbal en hij at geen vlees.

Hij veegde nog een keer over zijn handpalmen, spreidde het witte badstof doekje uit over zijn klaptafeltje en liet het zo liggen.

Onder hem scheurde het wolkendek open waardoor

hem een blik op Siberië werd verschaft. De machtige Ob met zijn vele zijrivieren kronkelde statig door moerasland en bossen. Op het beeldscherm bewoog het modelvliegtuigje schokkerig van Tomsk een stuk richting Krasnojarsk, en verder naar Irkoetsk.

Europees Rusland, Siberië, Mongolië, China, Japan – een vliegroute die uitsluitend over theelanden ging. Gilbert Silvester had landen met een bovengemiddelde theeconsumptie tot dan toe angstvallig gemedend. Hij reisde naar koffielanden – Frankrijk, Italië –, genoot ervan na een museumbezoek in Parijs een café au lait te bestellen of in Zürich om een café crème te vragen, hij hield van Weense koffiehuisen en de culturele traditie die daarmee gepaard ging. Een traditie van zichtbaarheid, van aanwezigheid, van duidelijkheid. In koffielanden lagen de dingen aan de oppervlakte. In theelanden speelde alles zich af onder een sluier van mystiek. In koffielanden kon je dingen krijgen, kon je ook met weinig financiële middelen in een bepaalde georganiseerde luxe zwelgen, terwijl je in theelanden zo iets slechts met behulp van je verbeelding voor elkaar kreeg. Nooit zou hij vrijwillig naar Rusland zijn gereisd, naar een land dat je dwong de basisuitrusting van je dagelijks leven bij elkaar te fantaseren, al ging het alleen maar om een kopje doodgewone bonenkoffie. Gelukkig was de DDR na de Wende van een thee- in een koffieland veranderd.

Maar hij, Gilbert Silvester, zag zichzelf door zijn eigen vrouw gedwongen om naar een theeland af te reizen. Hij was zelfs bereid om dit Japan, met zijn vermoeiende, langdra-

dige, bijzonder omslachtige, zelfs wanhopig gekunstelde theecultuur, als het ultieme theeland te beschouwen; des te pijnlijker voor hem en des te sadistischer van Mathilda om zoiets van hem te verlangen. Maar hij liet zich niet meer tegenhouden, hij reisde erheen, enkel en alleen uit behoefte aan onafhankelijkheid, uit koppigheid.

Hij haalde zijn smartphone uit zijn borstzakje om te zien of er een berichtje was binnengekomen. Toen schoot hem te binnen dat hij hem in de vliegtuigmodus had moeten zetten en dat hij voorlopig geen berichtjes hoefde te verwachten. Evengoed opende hij zijn mailbox, evengoed was hij teleurgesteld toen hij niets aantrof. Hij voelde zich niet goed. Hij was een beetje misselijk, van de lucht, van de thee op zijn nuchtere maag. Feitelijk had hij al ruim dertig uur niets gegeten. Een teken van spijt van de kant van Mathilda zou normaal zijn geweest. Een beleefde vraag naar hoe het met hem was, een minimale poging tot contact. Maar er kwam niets. Was Mathilda gek geworden? Waarom beheerste ze de fundamentele constanten van intermenselijke omgang niet meer? Waarom had ze het zover laten komen dat hij zich gedwongen voelde een intercontinentale reis te ondernemen, dwars over Siberië? Hij voelde de groene thee zwaar op zijn maag liggen en bij iedere schommeling van het vliegtuig heen en weer klotsen.

Veel wist hij niet over Japan, het was niet bepaald het land van zijn dromen. In de tijd van de samoerai had dit land zijn in ongunst geraakte intellectuelen naar afgele-

gen eilanden verbannen of hen gedwongen om seppuku, een wrede vorm van zelfmoord, te plegen. Gezien de situatie reisde hij naar de juiste plek.

Hij zette nog een samoeraifilm op, maar keek niet. De rest van de vlucht bracht hij door in een vermoeiende schemertoestand. Hij nam zijn omgeving niet meer waar, hij negeerde zijn medepassagiers; alles kwam hem onduidelijk voor, als in dichte mist gehuld, met dit verschil dat deze mist op hem drukte en hij zijn uiterste best moest doen om er niet door doodgedrukt te worden. Hij spande zijn schouders aan, zijn nek; een Atlas, die langzaam versteende. Het lukte hem niet om ook maar een minuut te slapen.

Na de landing haalde hij zijn berichtjes binnen, maar niemand had iets van zich laten horen. Hij had de komende weken geen afspraken staan, en op de universiteit werd hij niet gemist, aangezien de colleges pas eind oktober weer begonnen. Tot die tijd hoefde hij alleen een lezing te houden op een congres in München. Terwijl hij nog op zijn koffer stond te wachten zegde hij zijn deelname af.

Hij wisselde valuta en kocht in de kiosk een reisgids en een paar Japanse klassieken in Engelse vertaling. De werken van Bashō, *Het verhaal van Genji*, het *Hoofdkussenboek*. Bij de Japanse klassieken had je altijd het gevoel dat iedereen, inclusief jijzelf, die klassieken vanbinnen en vanbuiten kende, maar zodra hij voor het schap met pockets stond moest hij erkennen dat hij in zijn leven hoogstens een paar Japanse films had gezien en nog geen haiku uit

zijn hoofd zou kunnen opzeggen.

Hij propte de boeken in zijn leren tas en nam de Narita Express naar het centrum van Tokio. Op het Centraal Station nam hij een taxi naar zijn hotel. Het was allemaal zo simpel. Alsof het niets was reisde hij de halve wereld rond – niets wat hem tegenhield, geen vertraging, geen problemen. De taxichauffeur droeg witte handschoenen en een uniform met pet en glimmend gewreven knopen. Hij sprak geen Engels, maar had begrijpend geknikt toen Gilbert hem een briefje met het adres liet zien. De rit verliep in diepe stilte, Gilbert vond het prettig. Alle zittingen waren met witte gehaakte kant bekleed, de auto zweefde voort als een kruising tussen een bruiloftstaart en een Barbie-prinsessenkoets. Er waren geen files of verkeerslichten, geen verkeer, geen buitenwereld. Op de plek van bestemming aangekomen gaf de chauffeur hem met een buiging zijn bagage aan. Een glazen deur gleed geruisloos open.

Zijn kamer, een witte kubus, leek uitzonderlijk leeg. Er stond een wit bed met een witte deken, en ergens stonden twee witte kubussen, blijkbaar meubilair. Uiterst sober, uiterst modern. Hij stond een poosje midden in de kamer en wist absoluut niet wat hij hier deed. Toen ging hij op het bed liggen en viel meteen in slaap.

Dagrestdromen. Theelanden, samoerai. De zwaardvechter kleedt zich de avond voor het beslissende gevecht in een zijden gewaad en begeeft zich naar de theemeester. Hij

schrijdt over de gepolijste stapstenen naar het theehuis, dat verscholen ligt achter een bamboewand in de minuscule tuin. Hij moet bukken om door de veel te lage deur te komen, bijna kruipen moet hij voor de meester. De theemeester zegt niet veel, klopt de thee schuimig, reikt zijn gast de thee aan, en de gast heeft de gelegenheid om voor zijn niet onwaarschijnlijke dood nog een keer het bloemstuk te aanschouwen, de kostbaar gekalligrafeerde rolschildering, krijgt de gelegenheid zich in het vertrek te verliezen, waar de rusteloze schaduwen van planten binnenvallen, waar een adembenemende stilte heerst.

De volgende ochtend omgordt hij zich en trekt ten strijde. Hij beschikt over mystieke krachten: niet alleen beweegt zijn zwaard zich zonder dat hij daar invloed op heeft, hij kan ook vliegen, waar anderen hoogstens in staat zijn te springen. Deze vaardigheden hebben hem de reputatie van een onoverwinnelijke zwaardmeester opgeleverd, toch zijn de anderen in de meerderheid, en zijn kamp verliest. Vol droefheid zweeft hij boven het slagveld, ziet alle onnatuurlijk verwrongen lichamen die hij niet heeft kunnen redden, neemt er afstand van en stijgt op tot hij in de verte de glinsterende zee ziet. Japan van boven, de ontelbare eilanden, dichtbeboste bergen, een fluwelig groen, ingesloten door dit meeslepend plechtige blauw; nog een laatste keer vliegt hij boven de wrede schoonheid van dit land voordat hij, zoals de traditie voorschrijft, als verliezer van de strijd met een kortzwaard zijn buik openrijt.

Gilbert Silvester had toen ze het vliegveld naderden de Japanse eilanden van bovenaf gezien, in het licht van de net opkomende zon, en die aanblik had hem inderdaad kortstondig overweldigd. Nu werd hij wakker in een kale hotelkamer die hij in eerste instantie niet herkende. Waar kwamen die twee kniehoge kubussen vandaan die geen enkel nut hadden? Was hij flauwgevallen in de fitness-studio? Was hij tot zijn eigen verbazing in een ijsklontjesreclame terechtgekomen? Draaide hij tegenwoordig reclamespotjes, in onbekende krochten van zichzelf? Hij liep naar het raam, dat doorliep tot aan de vloer, trok het ijswitte gordijn opzij en keek naar de hoog opgestapelde glazen fronten van Tokio. Hoe was hij zo moeiteloos in deze stad terechtgekomen? Wat wilde hij hier? De spiegelruiten tegenover hem zonden lichtflitsen naar zijn ogen, waardoor hij hevig moest knipperen; etage boven etage blauwe zonnebrillen, afwijzend uiteraard, koel. Wat moest hij hier? Hij bevond zich, zo zei hij bij zichzelf, heel ver weg van alles waarmee hij ooit vertrouwd was geraakt. Hij had zich rechtstreeks naar het alleronbekendste begeven, naar de onbekendste omgeving die je maar kon bedenken, en het naargeestige daaraan was dat deze omgeving niet in de verste verte naargeestig overkwam, maar alleen maar functioneel, ietwat protserig en steriel. Hij stapte onder de douche, trok een schoon overhemd aan en nam de lift vierentwintig verdiepingen naar beneden.